

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Landbrugets
afsætnings-
og markedsvilkår

Landbrugsraadet / 50 års virke

1

Dette hefte, som er det første af en række på seks, sendes til Dem i anledning af, at Landbrugsraadet i dette år har virket i 50 år.

Det vil være bekendt, at dansk landbrug - hovedsagelig som følge af vanskelige eksportvilkår - befinder sig i en omstillingsproces, som berører store dele af det danske samfund.

Der er derfor ikke tale om noget jubilæumsskrift i den forstand, at den historiske udvikling er det centrale. Derimod søges aktuelle emner vedrørende landbruget behandlet i et nutids- og fremtidsperspektiv af repræsentanter for henholdsvis landbruget og andre samfundsgrupper.

Dette sker ved en række bidrag af kyndige forfattere, som ikke nødvendigvis har samme opfattelse af de enkelte emners problemstilling.

De afgørende ændringer, der finder sted i dansk landbrug i disse år, påkalder naturligt interesse langt ind i andre samfundsgrupper, og i det håb, at hefterne vil give læserne et alsidigt indblik i landbrugets problemer, sendes de - sammen med en bogkassette - som en hilsen fra Landbrugsraadet til indflydelsesrige kredse, såvel indenfor som udenfor landbruget.

Landbrugsraadet bringer herved sin tak til forfatterne og de mange andre medvirkende ved publikationernes udarbejdelse.

Landbrugsraadet

50 års virke

I. HEFTE:

Direktør Niels Kjærgaard:
Landbrugets afsætnings- og markedsvilkår side 6
Fhv. økonomi- og handelsminister
Ivar Nørgaard:
Landbrugets afsætnings- og markedsvilkår –
fra en anden synsvinkel side 22

2. HEFTE:

Landbrugets forsynings- og
forædlingsvirksomhed

3. HEFTE:

Landbrugets økonomiske betydning
i det danske samfund

4. HEFTE:

Landbrugets strukturproblemer

5. HEFTE:

Landbruget og byerhvervene

6. HEFTE:

Landbrugets plads i kulturlivet

Landbrugets afsætnings- og markedsvilkår

Niels Kjærgaard:

Landbrugets afsætnings- og markedsvilkår

Det behøver næppe nogen særlig forklaring, at emnet for de to artikler, der udgør indholdet af det første af de hefter, hvormed Landbrugsrådet har ønsket at markere sit 50-års jubilæum, er viet problemerne omkring afsætningen af landbrugets produktion.

Bag ved alle de spørgsmål om landmandens økonomi, landbrugets strukturrationalisering, afvandringen fra landbruget, egnsudvikling og landbrugsstøtte m. m., der hører til den daglige tilværelse for hver enkelt landmand, og som i så høj grad præger den offentlige debat, ligger jo nemlig det for alle de nævnte spørgsmål helt afgørende problem: Hvorledes skaffer man den mest lønnede afsætning af landbrugsproduktionen?

Generelt sagt er afsætningsproblemet for landbruget i forhold til øvrige erhverv af en særlig størrelsesorden og af en særlig akut karakter, fordi det i første række er et eksportproblem, og fordi vilkårene for international samhandel med landbrugsvarer har udviklet sig på en sådan måde, at det stiller stadig større krav både til landbrugserhvervet og til hele samfundet.

Erkendelsen af afsætningsproblemet grundlæggende betydning fandt et særligt klart udtryk ved nedsættelsen af Landbokommissionen af 1960.

Allerede i kommissionens første møde udtalte det socialdemokratiske medlem, fhv. minister Carl Petersen i forbindelse med en drøftelse af kommissionens opgaver uimodsagt, *at spørgsmålet om landbrugets afsætningsforhold måtte komme i første række, fordi landbrugets forhold i øvrigt i afgørende grad var afhængig heraf.*

Det måtte derfor forventes, at kommissionen straks havde taget fat på arbejdet med at finde frem til forslag til og retningslinier for en løsning af afsætningsproblemerne. Dette har ikke været tilfældet, ja, sandheden tro, har diskussionerne i kommissionen kun i meget ringe grad beskæftiget sig med disse spørgsmål.

Forklaringen herpå må søges i den kendsgerning, at på grund af de stadig mere komplicerede og stadig skiftende vilkår for international samhandel med landbrugsvarer må det at skulle opstille en blot nogenlunde sikker prognose for landbrugseksporten selv på kortere sigt anses for en noget nær håbløs opgave.

Selvsagt prætenderer nærværende artikel da heller ikke at ville give nogen løsning. Formålet med artiklen er alene at søge at belyse nogle af de synspunkter, der har været og stadig bliver fremsat både inden for og uden for landbrugets kreds.

TENDENSER I LANDBRUGETS
PRODUKTION OG EKSPORT

Endnu i sidste halvdel af 50'erne var der en ret betydelig vækst i den danske *landbrugsproduktion*. Vækststarten var i første halvdel af 60'erne reduceret betydeligt, og i den sidste halvdel af 60'erne må man konstatere, at produktionen generelt set er stagnerende, i den allerseneste tid endog med en svag tendens til en vis reduktion.

Indtil 1967 viste *landbrugseksporten* stigning år for år. Det gennem mere end en menneskealder velkendte billede af afsætningsstrukturen, nemlig at $\frac{2}{3}$ af landbrugsproduktionen eksporteres, er stadig gældende.

Fremgangen i produktion og eksport og i de seneste år fastholdelsen af det nåede produktions- og eksportniveau er sket på trods af den stærkt stigende afvandring fra landbruget, først af landbrugets medhjælpere og i de senere år tillige af de selvstændige landmænd. Forklaringen kan derfor alene søges i en voldsom stigning i landbrugets produktionseffektivitet, en stigning, der er uden sidestykke både i andre erhverv og i andre landes landbrug.

Men stigningen har kostet dyrt. Den har kun været muliggjort ved en gennemgribende mekanisering, og samtidig har stagningen, ja ofte reduktionen i eksportpriserne sammenholdt med stigningen i det hjemlige omkostningsniveau medført, at landmandens økonomi er meget væsentligt forringet både i forhold til andre samfundsgrupper og absolut set. Et slående vidnesbyrd herom danner faldet i landbrugets forrentningsprocent, der for sidste regnskabsår er blevet negativ. Denne udvikling udgør en

væsentlig del af forklaringen på afvandringen, men også på den meget stærke stigning i landbrugets gældsbyrde og på en stadig stærkere mangel på nyinvesteringer, ikke mindst i landbrugets avlsbygninger.

Den skete stagnation i landbrugseksportens værdi har sammenholdt med den i sig selv særdeles glædelige fremgang i industrieksportens værdi medført, at landbruget fra at være det dominerende eksporterhverv i den sidste halve snes år nu er overfløjet af industrieksporten, og samtidig må det erkendes, at eksporten af den sidste del af landbrugsproduktionen ofte må ske til særligt lave priser og ofte kræver særlig støtte fra de af staten til rådighed for landbruget stillede midler.

Hele denne beskrevne udvikling har – hvad ingen kan undre sig over – i særlig grad præget den offentlige debat. Planer om reduktion af landbrugsproduktionen, om offentlige foranstaltninger til forcering af afvandringen så som omskoling og førtidspension, om egnsudvikling, om omlægning, eventuel reduktion af landbrugsstøtten m. m. har været fremsat af økonomiske eksperter, politikere, i pressen, TV og radio. Hele denne diskussion falder imidlertid uden for denne artikels rammer, og jeg skal derfor blot i største korthed fremdrage nogle enkelte grundlæggende faktorer, der i mine øjne på afgørende måde dokumenterer landbrugets betydning for hele samfundet, og som også viser den samfundsmæssige betydning af landbrugsproduktionens traditionelle struktur med hovedvægten lagt på eksporten. Dette sidste være nævnt, uden at der dermed er taget stilling til spørgsmålet om, hvorvidt en rime-

Hvilket marked skal Danmark tilhøre?

lig begrænsning i et vist mindre omfang af produktionen og dermed eksporten må anses for hensigtsmæssig.

Landbrugserhvervet er adskillige gange blevet vurderet ud fra den kendsgerning, at landbrugsbefolkningen gennem den skete afvandring stærkt nærmer sig til kun at udgøre^{1/10} af den samlede befolkning. En sådan vurdering giver imidlertid et skævt billede. Hele udviklingen har nemlig samtidig bevirket, at der i de samme år er sket en stigning i antal beskæftigede i landbrugets service-erhverv. Professor H. Gad fra Århus Universitet opgør således de indirekte beskæftigede i landbrugsproduktionen – d.v.s. folk i mejerier, slagterier, konserverfabrikker, eksportvirksomheder m.m. – til cirka 230.000 eller flere end de i landbruget direkte beskæftigede.

Dertil kommer, at de mere og mere forarbejdede varers stigende andel i eksporten medfører, at det vil være stadig mere vanskeligt at skelne mellem landbrugets udøvere og de beskæftigede i levnedsmiddelindustrien. Interesserne inden for disse to erhvervsgræne er derfor stort set parallelle, så meget mere som de vanskeligheder, der udefra i form af handelsrestriktioner møder den egentlige landbrugseksport, på samme måde gør sig gældende over for eksporten af industrielt forarbejdede fødevarer.

Som et andet afgørende bevis for landbrugseksportens betydning tjener dens betydning som valutaindtjener. Jeg skal ikke fordybe mig i en nærmere redegørelse herfor, men blot fremhæve, at de senere års næsten kroniske underskud på betalingsbalancen i væsentlig grad skyldes de lave eksportpriser.

De her anførte betragtninger fører mig til den konklusion, at det både fra erhvervets og fra samfundets side må være det rigtige at gøre, hvad gøres kan for at søge landbrugseksporten opretholdt i nogenlunde uændret omfang, i hvert fald så længe eksporten giver en sådan indtjening, at den ud over en dækning af de variable omkostninger giver en selv blot delvis dækning af de faste omkostninger.

Endelig bør der også erindres om, at en ensidig dansk nedsættelse af eksportens omfang ikke giver nogen garanti for en forbedring af priserne for den resterende eksport, idet det under de herskende forhold må befrygtes, at andre lande blot ville erobre de markeder, man frivilligt gav afkald på.

GAMLE OG NYE MARKEDER OG PRODUKTER

En nogenlunde uændret opretholdelse af den danske landbrugseksport stiller overordentlig store krav både til erhvervet selv og til samfundet.

Megen kritik fremføres ofte over for den måde, hvorpå erhvervet selv administrerer sin eksport. Det hævdes således, at man fra landbrugets side stirrer sig blind på eksporten til de traditionelle hovedmarkeder og i utilladelig grad forsømmer eksporten til utraditionelle, herunder oversøiske markeder. I tråd hermed høres ligeledes ofte påstanden om, at landbruget stædigt klynger sig til en eksport af de traditionelle hovedvarer, såsom bacon, smør og levende kvæg, og i utilladelig grad forsømmer en produktudvikling.

Denne kritik skyder langt over målet. Uden at ville gå ind på en længere argumentation, vil jeg lade tallene tale,

og der er derfor omstående anført to tabeller, der viser eksportens fordeling i de sidste ti år, dels på lande, dels på varegrupper.

Tabellen vedrørende den geografiske fordeling viser således en noget nær fordobling af den procentvise andel af eksporten til U.S.A. og andre højt udviklede lande, og tabellen vedrørende fordeling på varegrupper viser samtidig en meget stærk udvikling i eksporten af andre – ofte mere forarbejdede – varer end de traditionelle. Siden krigen har Danmark udviklet og oparbejdet en eksport af kødkonserver, mælkekonserves, ost, fjerkræ og kalvekød til en samlet årlig værdi af ca. 2,3 milliarder kr.

Tabellen vedrørende den geografiske fordeling viser imidlertid også et fald i eksporten til de mindre udviklede lande. Denne sidste udvikling er på en gang udtryk for svigtende købekraft i disse lande og for, at konkurrence med dumping eksport fra andre lande har bevirket, at de priser, man får hjem fra disse områder, ofte er de mest utilfredsstillende.

Begge tabeller viser imidlertid, at rygraden i dansk landbrugs eksport stadig består i traditionelle varer, såsom bacon og smør til traditionelle kunder, og det er denne rygrad, der er forudsætningen for den lige påviste udvikling både i henseende til kundelande og produkter.

Naturligvis betyder de her fremførte kendsgerninger ikke, at al kritik skal afvises. Der er behov for en mere intensiv produktudvikling og -tilpasning, og der er behov for en stedse mere systematisk bearbejdning af nye markeder. Det frie initiativ bør have vidt råderum, men samtidig må og

skal der være samordning i udbudet. Danske landmænd har alt for ofte måttet bære tab forårsaget af indbyrdes konkurrence mellem for mange tilbudsgivere.

DEN MARKEDSPOLITISKE UDVIKLING OG DENS KONSEKVENSER FOR DANSK LANDBRUG

Den alt afgørende hindring for en ekspansiv og lønnende landbrugseksport er dog at søge i den handelspolitik, der er rådende i vore kundelande. Stadig stigende handelspolitiske hindringer for import og stadig stigende eksportsubsidier fra de samme landes side har påført vor landbrugseksport en konkurrence, som selv den mest gennemførte effektivitet fra erhvervets side både i produktion og afsætning ikke alene kan klare. Skal vanskelighederne blot i nogen grad overvindes, kræves et løbende og intimt samarbejde mellem stat og erhverv.

Det er en selvfølge, at det må være noget centralt for denne artikel at beskæftige sig med konsekvenserne for landbrugserhvervet af Danmarks markedsmæssige placering som stående uden for Fællesmarkedet og som værende medlem af EFTA.

Uendelig meget har i de sidste 10-15 år været fremført både i tale og skrift om dette spørgsmål. Gentagelser vil derfor være uundgåelige, og angivelse af synspunkter, der ikke allerede har været debatteret på kryds og tværs, forekommer det umuligt at komme med. Men alt for mange gange forekommer det, at debatten specielt om Danmarks medlemskab af Fællesmarkedet har savnet fornøden klarhed. Erhvervspolitiske og rent politiske

*Landbrugseksportens geografiske
fordeling og udvikling 1958 til 1967.*

	1958		1967		Ændring fra 1958-67	
	mill. kr.	pct.	mill. kr.	pct.	mill. kr.	pct.
EFTA	2.110	44	3.476	53	+ 1.366	+ 65
Fællesmarkedet	1.863	38	1.598	24	÷ 265	÷ 14
USA	285	6	590	9	+ 305	+ 107
Andre højere udviklede lande . .	203	4	666	10	+ 463	+ 228
Mindre udviklede lande	382	8	259	4	÷ 123	÷ 32
	4.843	100	6.589	100	+ 1.746	+ 36

Eksportens fordeling på varegrupper.

	1958		1967		Ændring fra 1958-67	
	mill. kr.	pct.	mill. kr.	pct.	mill. kr.	pct.
Bacon	1.061		1.716		+ 655	+ 62
Levende søer, flæsk, hoved og tær m. m.	251		526		+ 275	+ 110
Kødkonserver	462		1.017		+ 555	+ 120
Svinekød, i alt	1.774		3.259		+ 1.480	+ 83
Pct. af totaleksporten	37		49			
Smør						
- i dritler	415	283	714	÷ 132	+ 188	÷ 32
- i pakker	111	431				
Ost	279		429		+ 150	+ 54
Mælkekonserver, mælk og fløde, frisk	217		305		+ 88	+ 41
Mejeriprodukter, i alt	1.022		1.448		+ 426	+ 42
Pct. af totaleksporten	21		22			
Levende kvæg	411		182		÷ 229	÷ 56
Oksekød	143		292		+ 149	+ 104
Kalvekød	197		324		+ 127	+ 64
Kvæg og kød, i alt	751		798		+ 47	+ 6
Pct. af totaleksporten	16		12			
Æg og ægprodukter	435		82		÷ 353	÷ 81
Fjerkrækød m. m.	96		181		+ 85	+ 89
Æg og fjerkræ, i alt	531		263		÷ 268	÷ 50
Pct. af totaleksporten	11		4			
De anførte varer tilsammen	4.078		5.768		+ 1.690	+ 41
Pct. af totaleksporten	85		87			
Andre animalske landbrugspro- dukter	271		325		+ 54	+ 20
Pct. af totaleksporten	5		5			
Vegetabiliske landbrugs- produkter	494		496		+ 2	—
Pct. af totaleksporten	10		8			
Landbrugsprodukter, i alt	4.843		6.589		+ 1.746	+ 36

synspunkter er fremført uden skelnen. Nøgterne vurderinger er ofte fejlet til side af følelsesbetonede indvendinger. Kendsgerninger og blotte påstande forekommer i en stor forveksling. Det er mit håb, at jeg i det følgende må have held til dog at skabe nogen klarhed i debatten.

Netop for klarhedens skyld må jeg understrege, at det, jeg i denne artikel ønsker at fremføre, alene er en erhvervsøkonomisk vurdering af fordele og ulemper alene for landbrugserhvervet. Jeg ønsker bevidst ikke at vurdere sagen på andre erhvervs eller samfundsgrupperes vegne og ønsker ikke at give mig i lag med en politisk helhedsvurdering. Kun skal det i al stilfærdighed være sagt, at vi fra landbrugets side føler, at de indlæg i markedsdebatten, vi møder fra kredse uden for landbruget, mere har beskæftiget sig med – i reglen kritiske og skeptiske – vurderinger netop af landbrugets forhold end med redegørelser for de fordele og ulemper, som måtte gøre sig gældende for de andre erhverv og samfundsgrupper, som de pågældende kritikere i første række repræsenterer.

Jeg ser frem til, at forfatteren af den anden artikel i dette hefte benytter lejligheden til at redegøre for, hvad det egentlig er, der får LO til at indtage et standpunkt, som vi fornemmer altid har været skeptisk over for et medlemskab. Men nu altså nogle bemærkninger om Landbrugsraadets synspunkter.

En ting er vi næsten undtagelsesfrit enige om: Den ideelle løsning for hele det danske samfund må være det brede vesteuropæiske marked. Nogen diskussion herom er derfor ikke nødven-

dig. Kun skal der mindes om, at etableringen af dette brede marked er mere livsnødvendigt for landbrugserhvervet end for andre erhverv på grund af landbrugseksporthens dominerende betydning for erhvervet og på grund af det forhold, at vore hovedkunder netop befinder sig i hver sin lejr.

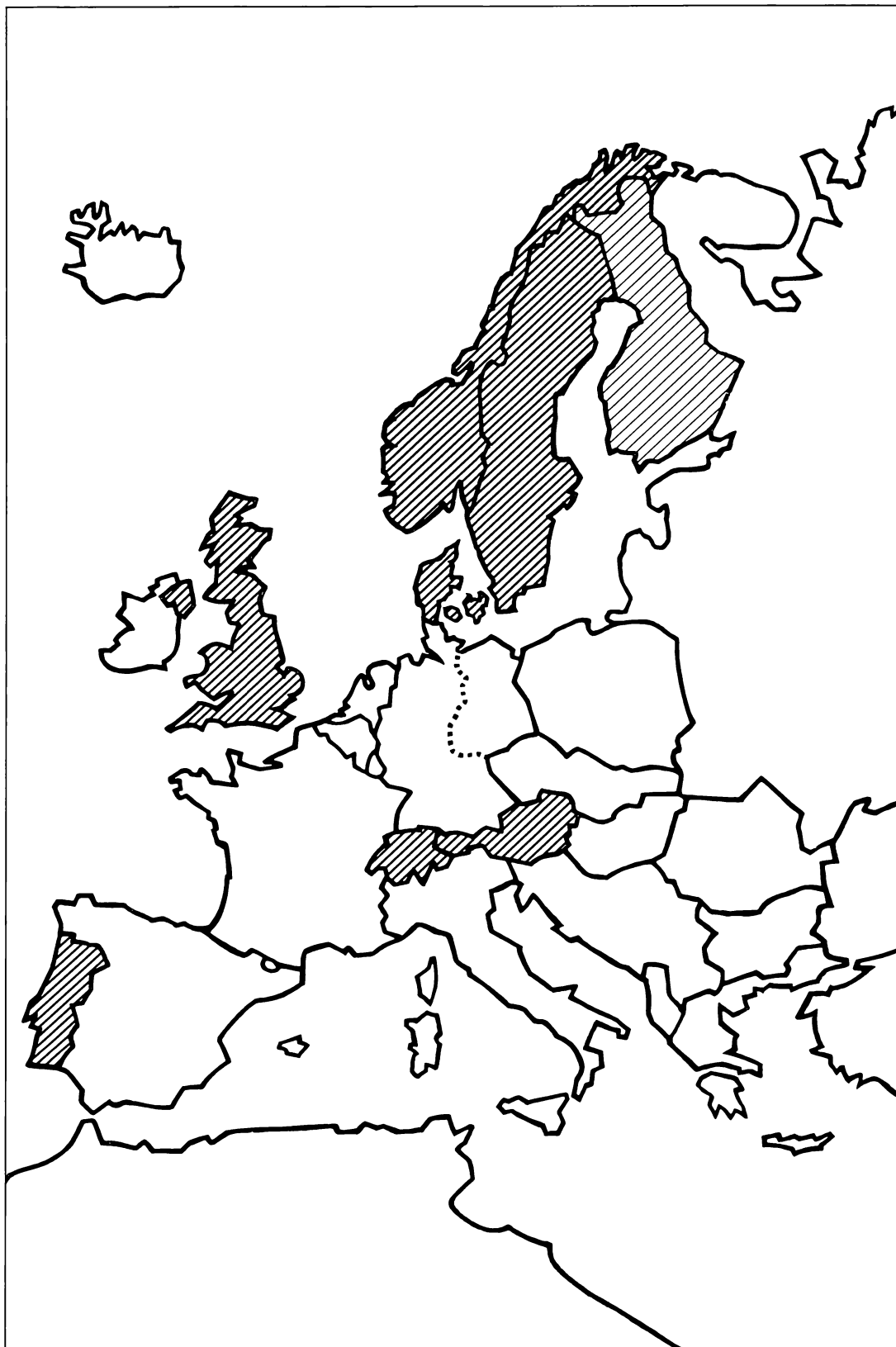
Det kan derfor ikke undre, at vi fra landbrugets side tidligere og stærkere end andre erhverv har taget standpunkt i sagen.

Vi gjorde det allerede i 1957, det år, hvor Romtraktaten blev underskrevet, og midt i den periode fra 1956–58, hvor på engelsk initiativ forhandlingerne pågik om dannelsen af det brede vesteuropæiske frihandelsområde, hvori de seks Fællesmarkedslande samlet indgik. Det standpunkt, vi den gang indtog, var, at Danmark burde søge medlemskab i Fællesmarkedet for derigennem tillige at blive medlem af det brede frihandelsområde.

Vi måtte finde, at fordelene ved en sådan placering måtte være noget nær selvindlysende set ud fra landbrugets økonomiske interesser. Så meget mere som det retfærdigvis skal erindres, at det takket være først og fremmest daværende udenrigsminister J. O. Krags indsats lykkedes at overvinde den engelske modstand mod at få landbrugsvarerne inddraget i frihandelsområdet.

Det er mig samtidig magtpåliggende at minde om, at vor argumentation for et medlemskab af Fællesmarkedet allerede den gang – som enhver ansvarlig landbrugsleder siden hen gang på gang har fremhævet – var, at en placering uden for Fællesmarkedet på grund af Fællesmarkedets variable im-

Danmark som medlem af EFTA

Skal det fortsat være sådan?

portafgiftssystem uundgåeligt ville medføre sådanne tab for vor eksport til dette store kundeområde, at det efterhånden ville komme til at dreje sig om selve eksistensen for vore erhvervsudøvere. Allerede den gang var der ingen landbrugsledere, der foregøglede landmændene, at et medlemskab ville betyde en løsning på alle deres problemer.

Sammenbruddet i 1958 af forhandlingerne om det brede frihandelsområde betød derfor et meget hårdt tilbageslag i ganske særlig grad for landbrugserhvervet, og udviklingen af vor landbrugseksport i hele perioden siden da har til fulde bekræftet, ja måske endda oversteget vor dybeste frygt.

Efter godt 1 års forløb blev da på engelsk og svensk initiativ EFTA dannet, og Danmark blev medlem heraf. Erhvervsorganisationerne i vort land blev ikke spurgt på forhånd.

For så vidt som et af formålene med dannelsen af EFTA var gennem en styrkelse af de uden for Fællesmarkedet stående lande at danne, som det blev sagt, en platform for genoptagelse af forhandlinger med Fællesmarkedet om en bredere samling i Vesteuropa, kunne vi møde dannelsen med forståelse. Men det må jo blankt erkendes, at dette formål ikke blev nået, og vurderer vi EFTA ud fra dets andet formål, nemlig at frigøre samhandelen EFTA-landene indbyrdes, kunne denne sammenslutning kun betragtes som såre skuffende for vort erhverv, idet samhandelen med landbrugsvarer jo ikke blev inddraget i dette frihandelsområde. Årsagerne hertil er velkendte, det var de to store industrilande England og Sverige, der tog initiativet, og den nationale beskyt-

telsespolitik på landbrugsområdet var for stærk.

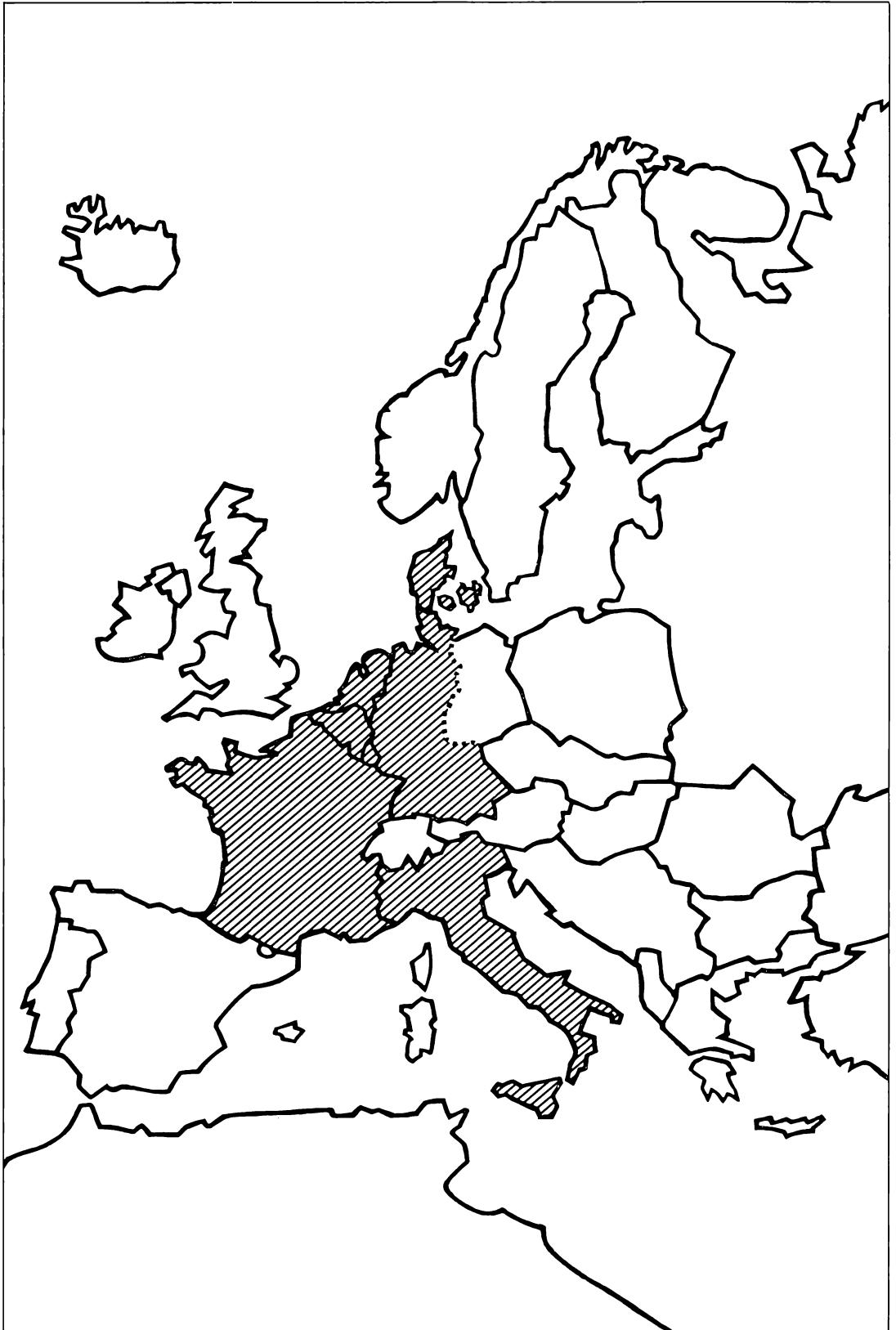
En sammenligning på dette område med Fællesmarkedet måtte imidlertid være indlysende. Også de enkelte Fællesmarkedslande havde forud for Fællesmarkedets dannelse drevet national beskyttelsespolitik på landbrugsområdet, og alligevel forudsatte Romtraktaten klart, at samhandelen medlemslandene indbyrdes med landbrugsvarer skulle frigøres, og hvad mere er, denne forudsætning er efter forliget den 29. juli 1968 virkelig gennemført.

Når en sådan sammenligning mellem Fællesmarkedet og EFTA drages, er det uundgåeligt at søge forklaringen i en forskel i den politiske vilje.

Mens Fællesmarkedslandene belært af erfaringerne fra anden verdenskrig og som en konsekvens af dominansen af de to supermagter U.S.A. og Sovjet indså, at Vesteuropa for at imødegå denne dominans måtte søge at gennemføre en alt omfattende økonomisk integration, har dette ikke været tilfældet i EFTA-landene. Må jeg i denne forbindelse minde om, at dannelsen af Fællesmarkedet skete før de Gaulle.

De her anførte synspunkter skal ikke tages som udtryk for en manglende forståelse af de hensyn, specielt England har måttet tage, først og fremmest til de engelske dominions og vel også til U.S.A. Men fra et dansk landbrugs-synspunkt må vi ikke desto mindre dybt beklage, at landbruget ikke kunne komme med, så meget mere som EFTA's succes på industriområdet har gjort det langt vanskeligere at få gennemført en ændring af EFTA-traktaten, hvad ikke mindst det sidste års bevisligheder tydeligt har dokumenteret.

Dansk enegang til Fællesmarkedet

... eller skal det være sådan?

På hele denne baggrund forekommer det mig, at det skulle være muligt at vinde forståelse for ønsket hos store kredse inden for landbruget om at søge medlemskab i Fællesmarkedet uafhængig af England. Lad det blot være gentaget: Et sådant isoleret medlemskab har vi aldrig betragtet som idealløsningen, og lad det også være gentaget: Ønsket bygger ikke på forventningen om en paradistilstand, men skyldes alene et værn mod de tab, der påføres landbrugseksporten ved at stå udenfor.

Det er imidlertid med stor skuffelse, at vi må konstatere, at den modtagelse, som landbrugets ønske om medlemskab i overvejende grad har mødt i det øvrige samfund, har været unødigt hård og også uretfærdig. Det er navnlig på dette område, man har mødt den af mig tidligere omtalte mangel på klarhed i debatten. Lad mig derfor gentage, at før man går videre i henseende til fordele og ulemper for det øvrige samfund, må debatten først have afklaret, hvorledes det ud fra en streng økonomisk betragtning forholder sig med fordele og ulemper for landbruget selv.

PROBLEMSTILLINGEN VED
ISOLERET MEDLEMSSKAB AF
FÆLLESMARKEDET

Lad mig først slå fast, at bag ved ønsket har vi selv naturligvis nøje overvejet to helt afgørende spørgsmål:

- 1) *Er fordelene ved et isoleret medlemskab så store, at de opvejer de betænkeligheder, som vi med åbne øjne må tage i betragtning, at et sådant medlemskab ville rejse?*

- 2) *Er det overhovedet tænkeligt, at vi kan blive optaget som medlem?*

Hvad angår det første spørgsmål, skal jeg om fordelene begrænse mig til følgende:

I maj 1967 udarbejdede vor regering en rapport om »Danmark og det europæiske Fællesskab«. De i denne rapport indeholdte beregninger viste, at ved en sammenligning på det daværende prisgrundlag måtte der ved et medlemskab forventes en merindtægt til landbruget af en størrelsesorden på 2 milliarder kr., og ved et bortfald af de nuværende direkte støtteordninger ville nettomerindtægten andrage godt 1,5 milliarder kr. Naturligvis blev det understreget i rapporten, at de foretagne beregninger bygger på en statisk betragtning, men forskellen i priserne er i hvert fald ikke blevet mindre siden da.

Nu er det velkendt, at selve Fællesmarkedets prissystem har medført sådanne produktionsoverskud, at de har vakt den største bekymring såvel hos Fællesmarkedskommissionen som hos Fællesmarkedslanternes finansministre. Det skal derfor åbent erkendes, at når hele systemet skal tages op til revision pr. 31. december 1969, er det muligt, at der vil ske sådanne ændringer i systemet, som vi i dag ikke kan overskue. En ting står dog klart, selve eksistensen af de enorme overskud rammer os som udenforstående hårdere end nogensinde før, og det er derfor allerede af denne grund uforståeligt, at et ønske om blot en løbende saglig undersøgelse af konsekvenserne ved et medlemskab bliver mødt med så forbitret en modstand.

Hovedbetænkkeligheden ved et medlemsskab set ud fra et landbrugssynspunkt må være, om vor landbrugs-eksport til England ville blive ramt af et sådant skridt. Nogen garanti herimod kan naturligvis ikke gives, og en drøftelse forud med den engelske regering ville derfor både være naturlig og nødvendig.

Pladsen tillader ikke en nøjere vurdering, og jeg må derfor indskrænke mig til et par kendsgerninger: Som verdens største importør af fødevarer har England ganske simpelt også brug for vore hovedvarer. Dertil kommer, at England ikke på landbrugsområdet har diskrimineret imod eksporten fra Fællesmarkedslande, og endelig at Danmark som medlem af Fællesmarkedet rent handelspolitisk vil have en styrke, som vi ikke har i dag.

Ud over betænkkelighederne i forholdet til England rejser sig også spørgsmålet om belastningen i forholdet til de øvrige nordiske lande. Jeg har fuld forståelse for de hensyn, vi både af økonomiske og andre årsager må og skal tage til disse lande, men endnu en gang af hensyn til klarhed i debatten: Set ud fra alene et hensyn til vor landbrugseksport kan betænkkelighederne ikke være af afgørende størrelsesorden.

Dernæst det andet spørgsmål: *Kan vi overhovedet blive medlem?*

To indvendinger har været fremført. Den første går ud på, at Fællesmarkedet ikke ønsker et medlemsskab af landbrugseksportlandet Danmark uden et samtidigt medlemsskab af landbrugsimportlandet England, i særdeleshed ikke i Fællesmarkedets nuværende overskudssituation. Noget klart svar herpå kan næppe gives.

Det skal ikke skjules, at det i den af Fællesmarkedskommissionen til Fællesmarkedets ministerråd fremsatte udtalelse vedrørende anmodning om optagelse af nye medlemslande, der blev offentliggjort den 29. september 1967, bl. a. hedder, at det ville være ønskeligt om begyndelsesdatoen, varigheden og afviklingstakten i en overgangsperiode ville være den samme for alle tiltrædende lande, og at dette princip især vil være nødvendigt for så vidt angår landbrugsvarer, idet fællesskabet vanskeligt ville kunne åbne sit marked for danske og irske produkter uden overgangsperiode, hvis det britiske marked ikke var åbent for fællesskabets varer på tilsvarende vilkår. Det hedder dog senere i den samme rapport, at skulle forhandlingerne eller ratifikationsprocedurerne blive væsentligt forsinkede for et eller flere af de ansøgende lande, bør andre bestemmelser selvsagt forudses med henblik på ikke at forhindre de øvrige landes indtræden.

Døren synes således ikke at være absolut lukket, og trods alt udgør vor landbrugseksport jo kun en ganske underordnet procent i forhold til Fællesmarkedets landbrugsproduktion.

Den anden indvending går navnlig på en fortolkning af de Gaulles sidste afvisning af Englands ansøgning om medlemsskab, og her ønsker jeg åbent at citere, hvad de Gaulle sagde på sin pressekonference den 29. november 1967. Han sagde bl. a.: »Frankrig kan ikke tilslutte sig for tiden, at der optages forhandlinger med briterne og deres forbundsfæller. Det må forstås på den måde, at så længe de øvrige ansøgende lande var afhængige af den engelske ansøgning, kunne der heller

ikke optages forhandlinger med de øvrige ansøgerlande».

Det er altså en afvisning, men en naturlig forståelse af den citerede udtalelse kan dog logisk ikke føre længere end til at dække den foreliggende situation, hvor Danmark selv har gjort sin ansøgning afhængig af et engelsk medlemskab.

Jeg har følt det nødvendigt indgående at beskæftige mig med spørgsmålet om et isoleret medlemskab, både fordi det er et centralt spørgsmål for landbrugserhvervet, og fordi jeg nærer det håb derved at bidrage til en noget større afklaring af debatten.

Når dette er sagt, må det dog naturligvis tages som en kendsgerning, at der for tiden ikke består politisk mulighed for at opnå tilslutning til et sådant medlemskab, og i den situation er det både for vort erhverv og for samfundet i øvrigt nødvendigt stadig at søge andre veje til dog nogen forbedring af vilkårene for vor landbrugseksport.

Det er såre velkendt, at der ikke er nogen grund til at stemme forventningerne for højt. Det er allerede nævnt, at vejen gennem EFTA ikke synes mulig.

Hvilke resultater, der måtte fremkomme af den som følge af beslutningerne på det nordiske statsministermøde i København den 22. april 1968 skete aktivisering af bestræbelserne for et snævrere nordisk samarbejde, er i skrivende stund ikke kendt, og jeg skal derfor indskrænke mig til at pege på, at et nordisk landbrugsmarked aldrig for vort landbrug kan erstatte vore hovedmarkeder, men at jeg til gengæld gerne vil understrege den handelspolitiske betydning

som en fælles nordisk optræden ikke mindst over for Fællesmarkedet vil have. Et fælles Norden er en lige så vigtig kunde for Fællesmarkedet som U.S.A., og en væsentlig større kunde for Fællesmarkedet end England.

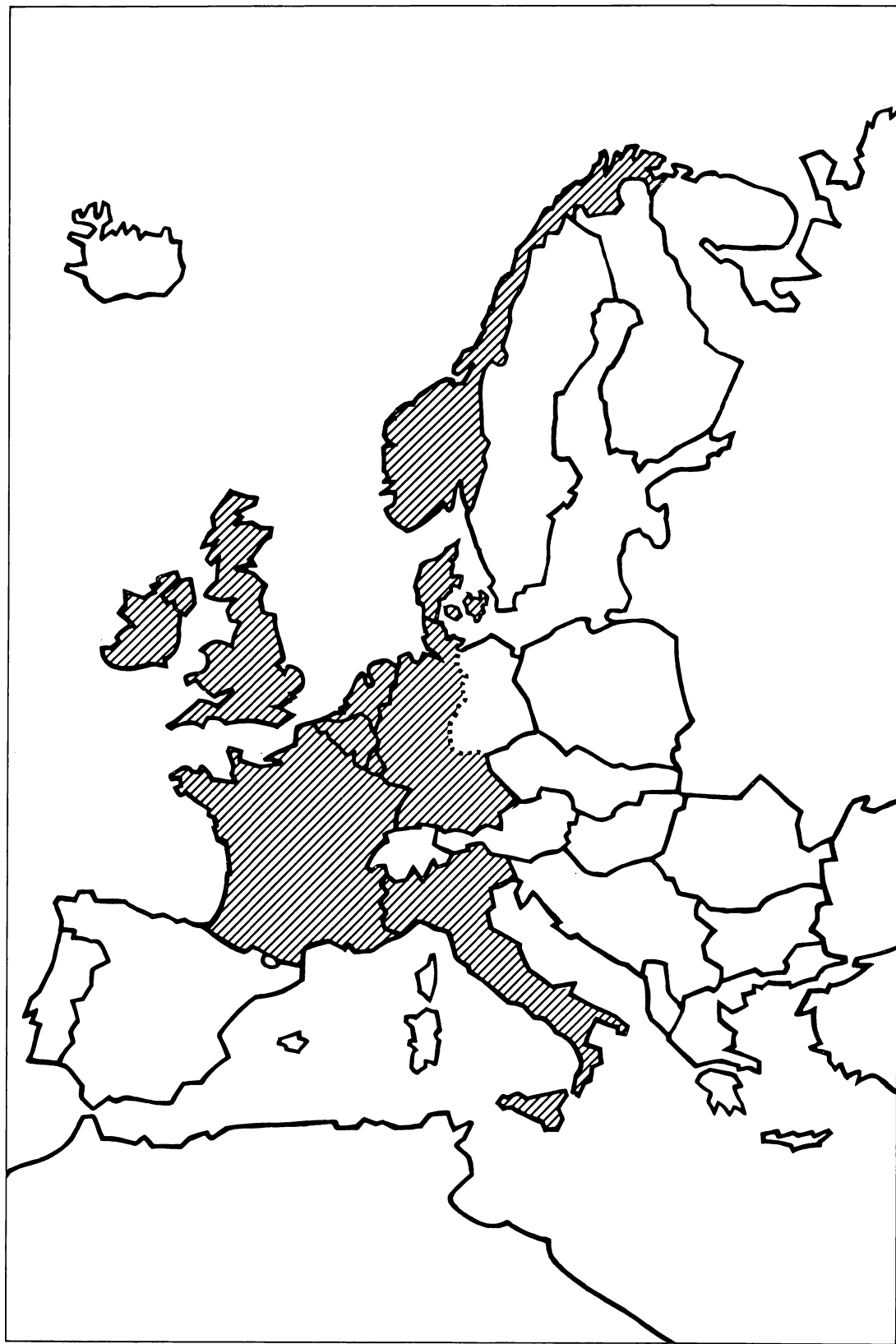
Set ud fra dansk landbrugs eksportinteresser må det imidlertid kræves, at et snævert nordisk økonomisk samvirke - hvad enten dette får karakter af en toldunion eller ej - ikke bliver et blot alternativ til den brede europæiske markedsløsning, at det nordiske samvirke derfor ikke i praksis kommer til at forringe de muligheder, der måtte opstå for et enkelt nordisk lands f. eks. Danmarks medlemskab i europæiske markedsdannelse, og at en nordisk samlet optræden i internationale handelspolitiske forhandlinger f. eks. inden for GATT virkelig bliver så holdbar, at den fører til reelle resultater. Hvad det sidste angår, var - set ud fra landbrugsinteresser - resultaterne i Kennedy-runden ikke opmuntrende.

Ud over det her anførte bør der også peges på den indsats, der kan gøres gennem deltagelse i internationale organisationer som f. eks. GATT og OECD. Tanken om gennem internationale vareaftaler at bringe nogen orden i det for tiden herskende kaos i den internationale samhandel med landbrugsvarer burde have alle landbrugseksporterende landes fælles interesse, men vejen til resultater er lang og trang.

HJEMMEMARKED ELLER EKSPORT-ERHVERV?

På baggrund af de anførte betragtninger kunne man fristes til at rejse spørgsmålet, om der fortsat er en

Fællesmarkedet og de fire ansøgerlande

... eller skal det være sådan?

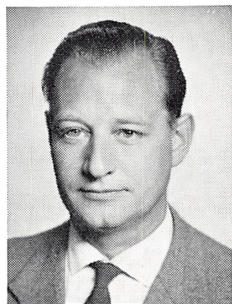
eksportfremtid for dansk landbrug. Det ville være ønskeligt, om man kan nå til en sådan konklusion, ikke bare for landbruget, men måske først og fremmest for det danske samfund. Sagen er jo den, at et bortfald af landbrugseksporten vil kræve en i forhold hertil, meget væsentlig større stigning i industrieksporten simpelthen fordi denne kræver en forholdsmæssig langt større import af råvarer og halvfabrikata.

Lad mig søge at pege på nogle af de tendenser, der peger i retning af, at der er en eksportfremtid for dansk landbrug. Den øgede velstand i de udviklede lande betyder ganske vist ikke en tilsvarende vækst i forbruget af levnedsmidler, men fører dog til en omlægning af forbruget fra billige vegetabiliske proteiner og kalorier i retning af dyre og mere forarbejdede animalske produkter, altså de varer, som netop er dansk landbrugs hovedartikler. Velstanden betyder også, at prisen ikke spiller den samme rolle som tidligere. Men velstanden medfører også en øget afvandring fra landbruget i alle udviklede lande og en tendens til stagnation i landbrugsproduktionen. Det er vel karakteristisk, at mælkeproduktionen stagnerer; f.eks. finder man netop dette i U.S.A. og Sverige, der vel må anses for nogle af de mest udviklede lande. Langtidsprognoser fra såvel FAO som OECD peger da også i retning af en øget efterspørgsel efter animalske produkter. OECD har offentliggjort en prognose om forholdet mellem produktion og forbrug af landbrugsprodukter i 1975 respektive i 1985 omfattende OECD's medlemslande samt Australien og New Zealand.

Konklusionen af denne rapport peger i retning af, at der på okse- og kalvekødsområdet frem til 1985 må forventes en stigning i forbruget af væsentligt større omfang end den forventede stigning i produktionen, ligesom der på længere sigt må forventes en øget efterspørgsel efter mejeriprodukter, hovedsagelig som følge af, at Nordamerika fra omkring 1975 ventes at ville optræde som nettoimportør af mejeriprodukter, medens det i øjeblikket er nettoeksportør af mejeriprodukter. For æg, fjerkræ og svinekød er prognoserne mindre præcise på grund af muligheden for en hurtig udvidelse af disse produkter; alt tyder dog på, at der vil være et stærkt voksende forbrug for alle de tre produkter.

Disse objektive tegn på, at der er en eksportfremtid for dansk landbrug, har dog alle den svaghed, at de skal ses på længere sigt, og at der derfor på kortere sigt må regnes med betydelige afsætningsvanskeligheder, vanskeligheder, der endog må befrygtes at blive forstærket i de nærmest kommende år. Dette gælder i udpræget grad på mejeriområdet, hvor Fællesmarkedets mejeriproduktion endnu er i stadig vækst, og hvor man på den anden side har et økonomisk svagt England, der næppe vil være indstillet på at ændre sit nuværende lavprissystem til et mere rimeligt prisniveau for mejeriprodukter, der kunne sikre en bedre økonomi i dansk mejeribrug.

Til trods herfor er mit svar: Der eksisterer en fremtid for vor landbrugseksport, når blot alle kræfter sættes ind på at overvinde vanskelighederne i den forhåbentlig korte årække, vi har på nærmeste hold.

Ivar Nørgaard:

Landbrugets afsætnings- og markedsvilkår - fra en anden synsvinkel

Når man skal bedømme dansk landbrugs afsætningsproblemer, kan man ikke undgå at tage stilling til den europæiske markedssituation. De europæiske markedsdannelser og Danmarks placering i disse er selvsagt af central betydning for landbrugets afsætningsvilkår. Inden jeg går over til en nærmere drøftelse af disse spørgsmål, vil jeg dog gerne fremhæve en side af sagen, som ofte overses, når landbrugets afsætningsproblemer er til debat.

ET INTERNATIONALT PROBLEM

Den tekniske udvikling har medført, at den vegetabiliske landbrugsproduktion med økonomisk udbytte kan mekaniseres i ganske høj grad, hvorved produktionseffektiviteten pr. arbejdstime kan stige overordentlig stærkt. Det forudsætter imidlertid, at de store maskiner kan udnyttes, hvilket igen forudsætter, enten at der er tale om meget store jordtilliggende, eller at flere gårde anvender maskiner fælles. Inden for den animalske produktion er det i højere grad en yderligere specialisering (svinefabrikker, kyllingefarme m. v.), der giver økonomiske

resultater, og der er ret snævre grænser for stordriftens fordelagtighed.

Landbrugets struktur er af mange grunde vanskeligere at omdanne end industriens og handelens. En af de væsentligste grunde hertil er, at hjemmet og bedriften udgør et hele, og at det derfor skaber store sociale og familiepolitiske problemer at nedlægge bedrifterne. I reglen er brugsstørrelserne også beskyttet med lovgivningsmæssige bestemmelser, og endelig er der i mange lande politiske vanskeligheder ved strukturomlægninger, fordi landbruget er tungen på vægtskålen mellem to politiske blokke.

Tilpasningen af landbrugsstrukturen til den højere mekaniseringsgrad er altså et internationalt problem. Alle lande står over for eller er allerede i gang med den noget smertefulde omstillingsproces, der groft sagt består i at reducere antallet af landbrugsbedrifter og dermed antallet af selvstændige landmænd ganske radikalt. Regeringerne kan ved forskellige beskyttelsesforanstaltninger i form af særlige prisordninger, subsidier og afspærring af tilførsler fra udlandet mildne eller udsætte processen, men ud fra et

økonomisk synspunkt vil regeringerne føle sig tilskyndet til at lade strukturændringerne slå igennem på lidt længere sigt.

DANSK LANDBRUG OG FÆLLES- MARKEDET

Så længe der endnu var en rimelig formodning om, at EFTA og Fællesmarkedet ville blive slået sammen, og at dansk landbrug derfor ville komme med i de landbrugsordninger, som ville gælde i et således udvidet fællesmarked, kunne der være rimelighed i at sikre dansk landbrug et højt produktionsniveau. Dette var begrundelsen for, at der har været bred politisk tilslutning til de landbrugsordninger, som har virkning indtil 1. april 1969. Landbrugsordningerne muliggør en høj produktion, og denne produktion ville være grundlaget for dansk landbrugs placering i de europæiske landbrugsordninger.

Ved de beregninger, der har været opstillet over, hvad dansk landbrug ville kunne opnå ved en tilslutning til Fællesmarkedets landbrugsordninger, har der efter min mening været en tilbøjelighed til at overvurdere de mulige fordele. Da Fællesmarkedets nuværende landbrugsordninger resulterer i overproduktion og dermed store overskudslagre er det vel næsten givet, at disse ordninger vil blive ændret således, at de virker mindre produktionsfremmende. Det vil navnlig sige, at man vil søge at opbygge støtteordninger, der vil gøre den sidste del af produktionen mindre rentabel og dermed mindre tillokkende. Dette vil formentlig ske i det eksisterende fællesmarked, også uden at nye medlemmer

kommer med i ordningen. Der er så meget desto større grund til at tro, at man vil ændre på ordningerne, hvis også dansk landbrugs store produktion skal indgå i puljen.

Fra dansk fagbevægelses side kan man heller ikke undlade at gøre sig forestillinger om, hvilke stigninger i levnedsmiddelpriserne, en tilslutning til fællesmarkedsordningen vil få, idet en stigning i levnedsmiddelpriserne både direkte og indirekte har betydning for reallønnens højde. Direkte derved at det påvirker nominallønnens købekraft i nedadgående retning. Det kommer til at virke særlig tungt på de laveste indkomster, der har det relativt højeste levnedsmiddelforbrug. Indirekte derved at industriens konkurrenceevne vil blive afsvækket i det omfang, reallønnedgangen skal reduceres eller kompenseres gennem forhøjelser i nominallønnen.

Ved bedømmelsen af, hvilke økonomiske virkninger for det danske samfund det vil have, at dansk landbrug kommer med i Fællesmarkedets landbrugsordninger, må man også medregne de beløb, der fra dansk side skal indbetales i Fællesmarkedets landbrugsfonds til udligning af de lavere priser, som Fællesmarkedets landbrugseksport opnår på tredielandsmarkederne. Disse modifikationer må med, når man skal beregne de samfundsøkonomiske virkninger, men de er givetvis ikke af en sådan størrelsesorden, at de helt vil opveje de økonomiske fordele, og der kan derfor ikke være tvivl om, at det ville have været en fordel for dansk landbrug, hvis Danmark sammen med England og de andre ansøgende lande var blevet medlemmer af Fællesmarkedet.

FRANKRIGS ANDET NEJ

Denne mulighed foreligger imidlertid ikke i overskuelig fremtid, efter at Frankrig nu for anden gang – og denne gang i virkeligheden mere eftertrykkeligt – har sagt nej til at indlede forhandlinger med de ansøgende lande om medlemskab. Det er blevet stadig mere klart, at franskmændene har indstillet sig på en længere tilpasningsperiode, inden for hvilken fransk landbrug, industri og andet erhvervsliv skal harmonisere sig med erhvervslivet i den øvrige del af det eksisterende fællesmarked. Først når en sådan tilpasningsperiode er forløbet – og vel at mærke er forløbet tilfredsstillende efter fransk bedømmelse – kan man vente, at franskmændene vil indstille sig på en udvidelse af Fællesmarkedet.

Det er ikke – som mange tror – kun de Gaulle med de for os noget ejendommelige stormagtsforestillinger, der er modstander af Englands optagelse i Fællesmarkedet. Der er næppe tvivl om, at de Gaulle i denne sag har en bred opbakning både politisk og erhvervsmæssigt i Frankrig.

Fransk erhvervsliv har traditionelt været særdeles protektionistisk og vænnet til høj grad af beskyttelse over for udenlandske konkurrenter. Det er i sig selv en vældig omvæltning og en kraftpræstation af det franske erhvervsliv at åbne sig over for de fem andre landes konkurrence. En af måderne, Frankrig tager sig betalt på, er netop landbrugsordningerne, og der er givetvis meget stærke kræfter i Frankrig, som i øvrigt også i de to andre store fællesmarkedslande, Tyskland og Ita-

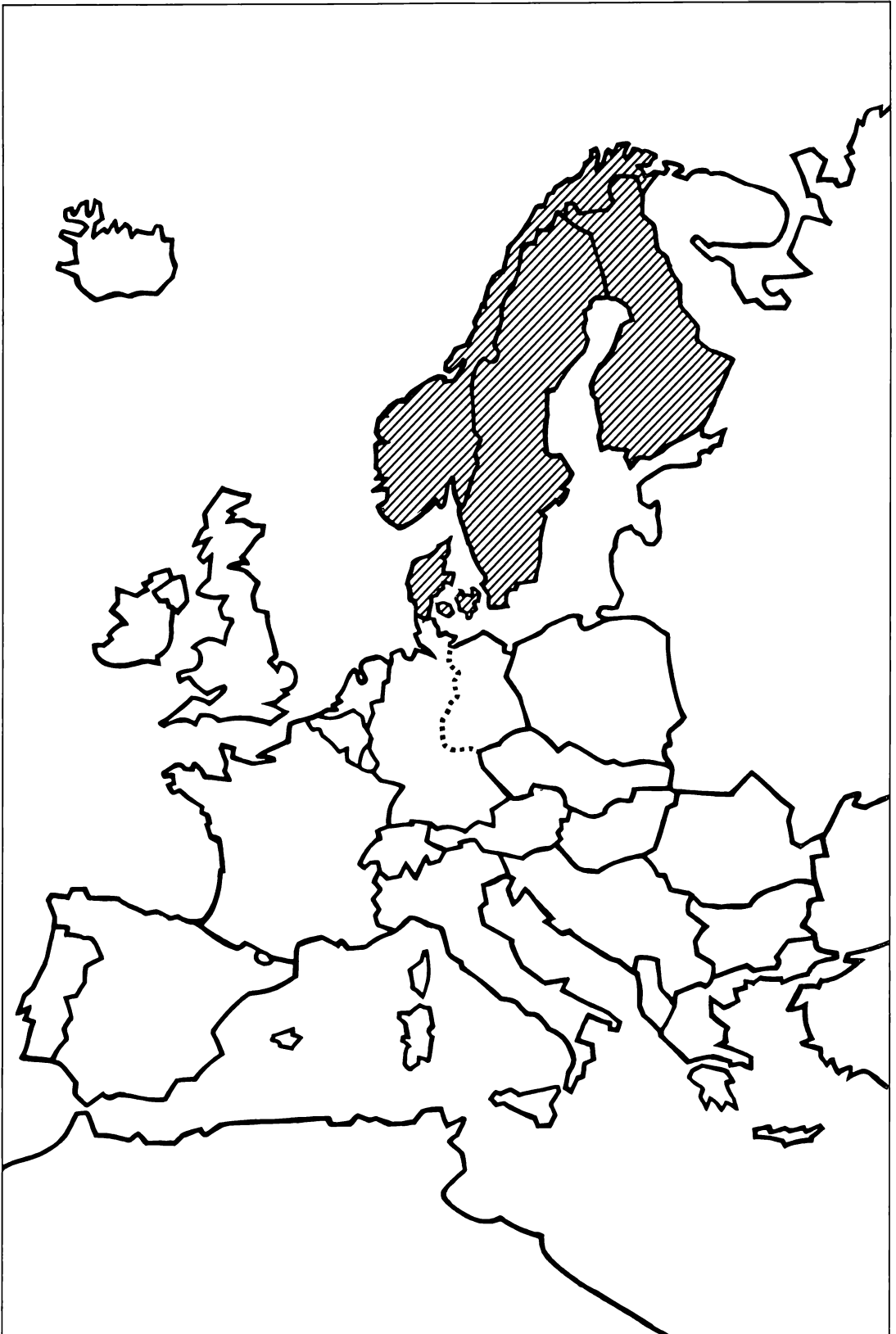
lien, der nødigt vil dele lige vilkår med den store og effektive danske landbrugsproduktion.

SÆRARRANGEMENTER OG ANDRE ALTERNATIVE LØSNINGER

Medens det er stadig mere klart, at Frankrig vil stå fast på sit nej til en udvidelse af medlemskredsen, trives der stadig nogle mere eller mindre tågede forestillinger om en anden form for tilknytning mellem de ansøgende lande og Fællesmarkedet. De Gaulle og hans ministre har i vage antydninger talt om særarrangementer, og både Tyskland og Beneluxlandene har været inde på forslag om mere eller mindre vidtgående aftaler, der skulle knytte de ansøgende landes økonomi tættere til Fællesmarkedets, uden at der dog blev tale om egentligt medlemskab.

Hvad først angår de franske ideer om særarrangementer, synes de som det væsentligste at have til formål at støtte den franske landbrugseksport på det engelske marked. I det omfang, det er tilfældet, er det direkte i strid med danske landbrugsinteresser. Der har også verseret formodninger om, at der kunne være tale om to-sidede handelsarrangementer mellem det samlede fællesmarked og det enkelte ansøgerland, muligvis på en sådan måde, at det enkelte land blev tilstået præferenceordninger. Også over for denne form for fællesskab må man nære betænkeligheder. For det første er det usandsynligt, at der ad denne vej kan gennemføres aftaler, der ændrer fællesmarkedsordningerne så væsentligt, at de kan blive til reel fordel

Nordisk økonomisk union

... eller skal det være sådan?

for den danske eksport af landbrugsvarer. For det andet er der en stor risiko for, at et lille land som Danmark kommer til at trække det korteste strå ved et to-sidet arrangement med det vældige fællesmarked. Vi har bitre erfaringer fra den periode, da vi for næsten hele vor udenrigshandel var henvist til at gennemføre to-sidede handelsarrangementer med blot enkelte af det nuværende fællesmarkeds medlemslande.

Også de tyske og beneluxke projekter om mere eller mindre vidtgående erstatningsarrangementer i stedet for egentligt medlemskab må man stille sig skeptisk overfor. Alle de tænkte arrangementer lider af den fundamentale fejl, at de ansøgende lande ikke bliver optaget i de institutioner og forsamlinger, hvor beslutningerne skal træffes. De ansøgende lande vil altså blive en *slags andenrangs* medlemmer i den europæiske forening.

Det er ikke mærkeligt, at et stort land som England på forhånd har sagt klart nej tak til sådanne ordninger og formulerer det med det klare standpunkt: alt eller intet, altså fuldt medlemskab eller ingenting. Den samme linie har den danske regering hidtil fulgt, og der er efter min mening ikke sket noget, der kan begrunde en ændring af denne linie, snarere tværtimod.

En sådan holdning udelukker naturligvis ikke, at man f. eks. på det tekniske område kan gennemføre fælles forsknings- og udviklingsarrangementer mellem EFTA-lande og fællesmarkedslande. Det vil endog være særdeles gavnligt, men det har ikke noget med markedsdannelse at gøre.

DANSK ENEGANG TIL FÆLLES- MARKEDET

Det har været fremført, at vi nu i Danmark efter Frankrigs andet nej til England burde tage vor stilling op til revision. Som bekendt har vi i den ansøgning, der stadig ligger i Bruxelles, gjort vort medlemskab af Fællesmarkedet afhængigt af, at England bliver medlem samtidig. Fra landbrugsside har der været rejst tvivl om, hvorvidt denne politik bør fastholdes, med andre ord om man ikke burde undersøge muligheden af, at Danmark blev optaget i Fællesmarkedet uden England eller – i en mildere formulering – som en forløber for et senere engelsk medlemskab. Efter min mening bør denne idé afvises.

Det er uheldigt for Danmark, at vore to hovedmarkeder, England og Tyskland, ligger i hvert sit markedsområde, men det vil ikke forbedre dansk økonomi, næppe heller engang dansk landbrugs økonomi, hvis vi går ud af EFTA og dermed sprænger dette samarbejde og melder os alene ind i Fællesmarkedet. Der er for mig ingen tvivl om, at Australien og New Zealand og Irland i en sådan situation ville få en bedre placering på det engelske marked, end de har i øjeblikket, på Danmarks bekostning. Fællesmarkedslandenes store vanskeligheder ved at afsætte deres overskudsproduktion bl. a. i England ville kun blive større, hvis Danmark kommer med i puljen, og det er ikke sandsynligt, at vi skulle få en særlig gunstig placering i en sådan situation.

Ser vi på de øvrige erhvervs placering, turde det være klart, at den danske industrieksport ville komme ud

for overordentlig store vanskeligheder, hvis vi blev lukket ude af frihandelsområdet med de store engelske og nordiske markeder for danske industriproduktioner. Det må nemlig ikke glemmes, at det svenske og norske marked har været af afgørende betydning for stigningen i den danske industrieksport.

Også fra et politisk synspunkt må man stille sig afvisende over for ønsket om dansk enegang i Fællesmarkedet. Det ville blive overordentlig vanskeligt for Danmark at gøre sig gældende i fællesmarkedsinstitutionerne. Vor stilling ville derimod være helt anderledes, hvis også Norge, Sverige og England kom ind i institutionerne.

VORE MULIGHEDER I EFTA

I den situation ville det være nærliggende at styrke og udbygge EFTA's organisation. Allerbedst selvfølgelig hvis vi kunne opbygge en landbrugsordning eller et frit landbrugsmarked inden for EFTA. Noget sådant har været forsøgt lige fra EFTA's start, og Danmark har gentagne gange søgt at overbevise vore EFTA-partnere om, at de bør ændre holdning på dette felt. Forsøgene har været resultatløse. Vi har opnået visse mindre forbedringer gennem to-sidede aftaler med de enkelte EFTA-lande, men fællesarrangementer har været udelukket. Det vil ikke være realistisk at regne med, at Frankrigs andet nej skulle have skabt en afgørende ændring i de andre EFTA-landes holdning. Vi bør fra dansk side fortsætte forsøgene, men der er næppe mange, der tror på, at vi ad den vej kan skabe en afgørende bevægelse i markedssituationen.

EN NORDISK ØKONOMISK UNION

Tilbage er derfor som den sandsynligvis mest farbare vej dannelsen af en nordisk økonomisk union. Hvis vi kan gennemføre en forholdsvis hurtig harmonisering af de nordiske landes erhvervslovgivning og økonomiske politik – jeg forestiller mig en traktat, der muliggør en etapevis harmonisering frem til 1. januar 1975 – er der god grund til at tro, at Norden ville skaffe sig en handelspolitisk styrket position inden for EFTA og en styrket udgangsposition for forhandlingerne inden for de store internationale organisationer, navnlig GATT, men også ved kommende forhandlinger med Fællesmarkedet. Noget sådant vil i sig selv være en fordel også for landbruget. Hvis en økonomisk union kan forhandle svenske *malminteresser*, norske *fiskeriinteresser* og danske *landbrugsinteresser* i en fælles pulje på baggrund af Europas mest købedygtige marked med mere end 20 millioner forbrugere, ville vi utvivlsomt stå økonomisk stærkere, end vi gør det i øjeblikket. Jeg vil gerne understrege, at den nordiske union selvfølgelig ikke kan være et endemål for vore markedspolitiske bestræbelser. Endemålet må stadig være ét stort europæisk marked.

Om landbrugets afsætningsmuligheder inden for en nordisk økonomisk union skal man ikke gøre sig overdrevne forestillinger. Som bekendt har de andre nordiske lande nogenlunde samme strukturproblemer inden for deres landbrug, som vi har hos os, og vi skal ikke regne med, at man i de andre lande i større målestok vil være indstillet på at nedlægge egne landbrug til fordel for de danske

landbrugsprodukter, selvom det ville være økonomisk rationelt også for de andre lande.

Imidlertid er der især i Sverige en stigende interesse for at nedsætte den svenske selvforsyningsgrad. Den svenske selvforsyningsfilosofi bygger på et beredskabssynspunkt, som svarer til en tidligere tids militærteknik og militærstrategi. Med de seneste års kolossale ændringer i den militære teknik er selvforsyningspolitikken ikke mere så aktuel. Inden for svensk fagbevægelse er der kraftige røster for at få selvforsyningsgraden nedsat. En høj selvforsyningsgrad med stor økonomisk støtte til svensk landbrug bevirker jo, at de svenske lønmodtageres levestandard bliver lavere, end den kunne blive, hvis en del af levnedsmiddelforsyningen blev importeret fra Danmark. Disse momenter kan efterhånden komme til at spille en større rolle ved fastlæggelsen af landbrugspolitikken inden for en nordisk økonomisk union. Problemerne har været drøftet bl. a. i en kreds af økonomer fra fagbevægelsen, og jeg har i en nordisk bog, udgivet af de nordiske arbejderoplysningsforbund, prøvet at opstille nogle punkter til debat, hvori er indeholdt forslag til traktat, der om landbruget siger følgende:

»Under hensyntagen til de eksisterende og fremtidige muligheder for afsætning af landbrugsvarer uden for det nordiske område og de eksisterende og fremtidige produktionsmuligheder i de nordiske landbrugssektorer fastlægges på forslag af Det administrative Råd 10-årige programmer for strukturmålsætningen i de nordiske landes landbrug. Med baggrund i de fastlagte 10-års

programmer fastsættes efter forslag fra Det administrative Råd en fælles garantipris for landbrugseksport til lande uden for Norden. Hvor den faktiske pris ligger lavere, ydes fra den nordiske erhvervsfond eksportrestitution svarende til forskellen.

Garantiprisen søges ved det første 10-års programs afslutning omformet til et fællesnordisk prisniveau for landbrugsvarer, ligesom et fælles afgiftssystem for import af landbrugsvarer søges gennemført.«

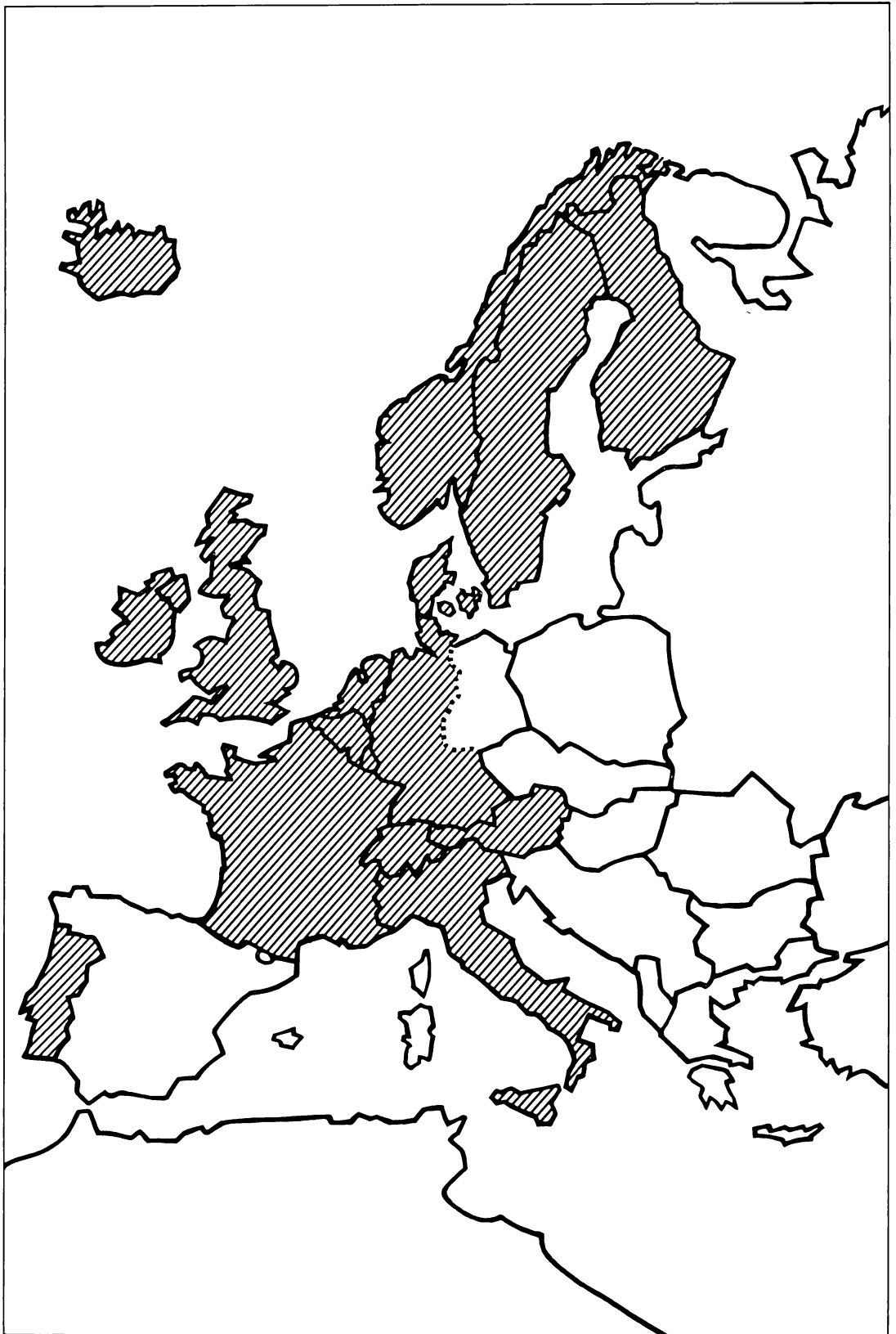
Der vil uden tvivl være vanskeligheder ved opbygningen af en fælles nordisk landbrugspolitik, og det vil være helt urealistisk at tro, at den nordiske løsning vil være tilstrækkelig til at klare vore afsætningsproblemer. Selvom man erkender dette, bør man dog ikke afstå fra at forsøge muligheden for at tage et skridt i den rigtige retning.

STØTTEORDNINGER OG EJENDOMS-PRISER

Hvadenten en kommende landbrugsordning bliver rent dansk eller en integrerende del af en nordisk ordning, bør den indrettes sådan, at den giver landmændene en i forhold til byboerne rimelig indkomst, uden at den stimulerer en efter de givne afsætningsforhold urentabel produktion. Et af de store problemer er at indrette støtteordningerne således, at de ikke kapitaliseres i form af højere ejendomspriser, hvorefter de kun vil blive en byrde for de fremtidige landmænd.

De store rentebyrder, som dels skyldes rentens forholdsvis høje niveau dels den stigende gældsbyrde målt i

Et bredt vest-europæisk marked

Sådan er målet!

absolutte tal, bevirker, at navnlig de yngre landmænd har vanskeligt ved at klare sig, selv når de producerer effektivt. Det paradoksale er imidlertid, at selvom gældsbyrden vokser i absolutte tal, er den relative procent af aktiverne ikke så stor som i flere andre erhverv, f.eks. industrien. Dette skyldes navnlig, at ejendomsværdierne også er steget meget kraftigt. Samtidig er der sket en nedgang i antallet af selvstændige landmænd, hvilket bevirker, at nettoformuen pr. landmand fortsat er stigende til trods for landbrugets vanskelige afsætningsvilkår. Hvis vi opstiller en gennemsnitslandmands kapital, ville den i 1966 udgøres af:

Samlede aktiver (jord, bygninger, maskiner, lagre, besætning)	Kroner 277.097
Heraf gæld (kreditforeninger, banker, leveran- dører)	97.831
Netto formue	179.266

I 1967 er *alle* tallene blevet større:

Samlede aktiver	306.907
Heraf gæld	114.684
Netto formue	192.223

Gælden for en sådan gennemsnitslandmand er altså steget 16.853 kr., men da de samlede aktiver er steget 29.811 kr., er landmandens nettoformue alligevel steget med 12.957 kr. – og de er tilmed skattefrie.

Ofte hører man landmænd sige, at den værdiforøgelse, deres ejendom giver hvert år, kun »er på papiret«, men den er jo tilstrækkelig til at låne

på, og den dag, man sælger, er den helt reel.

Landmanden foretager en opsparing hvert år, men har en fordel, som lønmodtageren ikke har (uden at have fast ejendom), nemlig, at han ikke behøver at betale indkomstskat af de penge, ejendommens værdi forøges med.

Situationen er altså den, at landmanden lever fattig, men dør rig. Mon ikke nøglen til en fremtidig landbrugsstøtte i nogen grad ligger i at bytte om på dette forhold, således at landmanden får mulighed for at forbruge en del af sin nettoformue i levende live, mod at samfundet overtager en del af ejendomsretten til ejendommen. Dette kunne så danne baggrund for, at yngre landmænd kunne komme i besiddelse af en ejendom uden i forvejen at skulle præstere en stor kapital og uden at skulle pådrage sig en urimelig gældsbyrde.

DISKRIMINATION AF EKSPORTEN

Som det også er omtalt i det første afsnit af dette hefte, har der været en del diskussion om den måde, hvorpå landbrugserhvervet selv administrerer sin eksport. For det første kan det kritiseres, at man gennemfører støtteordninger, der stimulerer eksporten af direkte tabsgivende produktion. Det økonomiske Råds formandsskab har i en af sine sidste beretninger påvist, at dette har været tilfældet i en vis periode for fjerkræ og æg. De danske skatteyderes tilskud til landbruget er altså for en dels vedkommende slet ikke kommet de danske landmænd til gode, men er gået i de udenlandske køberes lommer, hvilket vel aldrig har

været hensigten med landbrugsstøtten. Noget sådant kunne til nød forsvares, hvis det var købere i udviklingslandene, men der er tale om købere i de rige fællesmarkedslande. Der kan ikke være tvivl om, at landbrugets administration af støtteordningerne på dette felt har ført til uønskede resultater og derfor bør ændres.

Det har også været kritiseret, at landbruget stirrer sig blindt på eksporten til de traditionelle hovedmarkeder og klynger sig til eksporten af de traditionelle hovedvarer. I det foregående afsnit afviser landbruget i det store og hele denne kritik, bl. a. med henvisning til et statistisk materiale om landbrugseksportens geografiske fordeling og fordeling på varegrupper. Det, man imidlertid kan sætte et spørgsmålstegn ved, er, om landbruget ikke burde have givet forædlingsindustrien større muligheder, end tilfældet har været.

Konserverindustrien har periodevis klaget over mangel på råvarer og påvist, at man ved en svingende tilførsel har haft vanskeligt ved at fastholde

oversøiske markeder. Måske burde landbruget i højere grad interessere sig for at skabe et stabilt marked for den mere forædlede og industrialiserede del af produktionen, også hvor man i perioder kan opnå en korttidsgevinst på den traditionelle eksport. Jeg forstår, at disse og beslægtede spørgsmål vil blive taget op til mere indgående behandling i senere publikationer, men jeg synes, at det dog også burde nævnes i denne sammenhæng.

DER KRÆVES EN FORDOMSFRI INDSTILLING

Ideen med at lade udenforstående fremføre deres kritiske synspunkter over for landbrugets organisationer og deres politik er udtryk for en fordomsfrihed, der lover godt for fremtiden. Det er en sådan fordomsfri indstilling, der skal til, hvis vi skal slippe igennem en ny strukturændring i landbruget uden alt for store samfundsøkonomiske og sociale skrammer.

